Prof. Dr. Ali M. Hasanov

HAZAR-KARADENİZ HAVZALARIYLA GÜNEY KAFKASYA'NIN JEOEKONOMİK KARAKTERİSTİĞİ VE AZERBAYCAN'IN YENİ PETROL POLİTİKASI

II. Cilt

Aktaran:
Azad Ağaoğlu
Fuad Şammedov

ÖTÜKEN

İçindekiler

Giriş.....7

I. Bölüm
Hazar Havzası ve Güney Kafkasya'nın Jeoekonomik Karakteristiği ve Uluslararası, Bölgesel, Yerel Çıkarlar Sistemi. Azerbaycan'ın Bölgesel Jeoekonomik Çıkarları Ve Enerji Stratejisi

1.1. Uluslararası Güçlerin ve Bölge Ülkelerinin Hazar Havzası ve Güney Kafkasya'daki Jeoekonomik Çıkarlarının ve Faaliyetlerinin Karakteristiği 11
1.2. Hazar Havzası ve Güney Kafkasya'nın Enerji Kaynakları ve Bölgedeki Çağdaş Jeoekonomik Durum Üzerindeki Etkisi. Hazar Denizi'nin Petrol ve Doğalgaz Rezervlerinin Avrupa'nın Enerji Güvenliğindeki Rolü 19
1.3. Hazar Denizi'nin Hukuki Statüsü: Sorunun Tarihi, Çağdaş Jeopolitik Yaklaşımlar ve Azerbaycan'ın Jeoekonomik Çıkarları.....31
1.4. Azerbaycan'ın, Enerji Rezervlerinin Bağımsız Üretim ve İhracatı Politikasının Uluslararası ve Bölgesel Çapta Jeoekonomik Sonuçları 58

II. Bölüm
Hazar Denizi Ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Uluslararası Enerji İhracatı Sistemi: Uluslararası, Bölgesel Ve Yerel Çıkarlar. Azerbaycan'ın Enerji İhracatını Çeşitlendirme Politikası Ve Bölgenin Genel Jeoekonomik Durumu Üzerindeki Etkisi

2.1. Hazar Denizi ile Karadeniz Havzası Ülkelerinin ve Diğer Politik Çevrelerin Enerji İhracatı Çıkarları ve Bölgenin Genel Jeoekonomik Durumu Üzerindeki Etkisi 73
2.2. Hazar Havzasının Mevcut ve Olası Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları, Bölge ve Dünya Ülkelerinin Uluslararası Enerji İhracatı Politikasının Karakteristiği 77
2.3. Azerbaycan'ın Enerji İhracatını Çeşitlendirme Politikası ve Bölgenin Genel Jeoekonomik Durumu Üzerindeki Etkisi 98

III. Bölüm
Hazar Denizi Ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Uluslararası Ulaşım Ve İletişim Sistemi: Uluslararası, Bölgesel Ve Ulusal Çıkarlar. Azerbaycan'ın Dış Dünyayla Bağımsız Ve Güvenli İletişim Politikası

3.1. Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Mevcut ve Olası Uluslararası Ulaşım ve İletişim Sistemi: Uluslararası, Bölgesel ve Ulusal Çıkarların Karakteristiği 123
3.2. Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya Ülkelerinin Alternatif Trans-Avrasya Ulaşım ve İletişim Sistemine Yaklaşımları, Çıkar ve Katılımları 131
3.3. Azerbaycan'ın Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'da Takip Ettiği Uluslararası Ulaşım ve İletişim Politikası ve Bölgenin Jeoekonomik Durumu Üzerindeki Etkisi 139

Kaynaklar.....151

Haritalar 169

GİRİŞ

TERCİHİNİ gelişmiş ekonomik ve siyasal sistemlerle etkin bir ortaklık yapmaktan yana kullanan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kazandığı önemli başarıların temelinde, 1994 yılında Ulusal Önder Haydar Aliyev tarafından Yüzyılın Anlaşması'yla başlatılan *yeni petrol stratejisi* yatar. Bağımsız bir ülke olarak Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarını, uluslararası ve bölgesel ortaklık normlarını, bölgenin genel jeoekonomik önceliklerini, karşılıklı çıkarlara dayalı işbirliği ilkelerini kendi bünyesinde barındıran bu strateji, daha sonraki dönemde Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in liderliğinde çeşitli gelişme evreleri geçirmiş, daha da mükemmel hale getirilmiş ve ısrarlı bir şekilde uygulanarak Azerbaycan'ın sürekli kalkınmasını temin etmiştir.

Okurların dikkatine sunulan işbu çalışmada, Güney Kafkasya, Hazar Denizi ve Karadeniz havzalarında bölgesel jeoekonomik ilişkiler sisteminin özellikleri, Azerbaycan'ın bu sisteme katılışına ilişkin meseleler açıklığa kavuşturulmaktadır. Üçüncü Binyıl'da Avrupa ve dünya ülkelerinin enerji güvenliğinin sağlanmasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yeri ve rolü özellikle tahlile tabi tutulmuştur. 1994 yılında Yüzyılın Anlaşması'nın imzalanması, bunun akabinde Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum gibi uluslararası petrol ve doğalgaz boru hatlarının, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının yapılması, Hazar'ın zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin dünya pazarlarına ulaştırılmasını sağlayacak "Şahdeniz 2" projesinin başlatılması, TANAP ve TAP gibi yeni boru hattı inşaatlarının sürdürülmesi de Azerbaycan'ın yeni petrol stratejisi sayesinde mümkün olmuştur. Tüm bu projeler, aradan geçen süre zarfında Azerbaycan'ın hem kendi enerji güvenliğini sağlamasına olanak vermiş, hem de bu ülkeyi enerji güvenliği konusunda Avrupa'nın öncelikli ortaklarından bir tanesine dönüştürmüştür.

Çalışmada; Hazar havzası ve Güney Kafkasya'nın modern jeoekonomik durumu tetkik edilmiş, çokuluslu dünya güçlerinin ve bölge ülkelerinin bu

alandaki faaliyeti analiz edilmiş, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bölgedeki çıkarları ve enerji stratejisi, uluslararası ilişkilerinin sonuçları geniş bir şekilde izah edilmiştir.

20. Yüzyıl sonlarından itibaren Hazar Denizi ve Karadeniz havzalarıyla Güney Kafkasya'da cereyan eden bölgesel jeoekonomik süreçlerin analiziyle beraber, çağdaş dünya siyasetinde gözlemlenen birtakım yönelimler de çalışmada ele alınarak değerlendirilmiş, küresel, bölgesel ve ulusal ölçekte yürütülen faaliyetlerin nedenleri ve sonuçları analiz edilmiştir. 20. Yüzyıl sonlarından itibaren Hazar bölgesindeki başlıca jeoekonomik gelişme ve girişimlerin merkezinde kendine yer edinen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin izlediği yeni petrol stratejisinin sonuçları da analiz edilmiş, bu strateji "başarılı bir enerji ve güvenlik" stratejisi olarak tanımlanmıştır.

Azerbaycan'ın dış dünyayla jeoekonomik ilişkilerinin sistematik bir biçimde araştırılmasını amaç edinen çalışmada Hazar Denizi ve Karadeniz bölgesinde çokuluslu çıkarların savunucusu konumundaki büyük güçler, öncelikle Rusya, ABD ve AB ülkeleri ele alınarak değerlendirilmiş, bunların kendi enerji güvenliği meselelerini çözüme kavuşturabilmek amacıyla uyguladıkları jeoekonomik politikanın mahiyeti açıklığa kavuşturulmuş, bu politikanın gerçekleştirilme mekanizmalarına değinilmiştir.

Avrupa'nın enerji güvenliğinin alternatif yollardan sağlanmasında güvenilir bir ortak konumundaki Azerbaycan'ın jeoekonomik faaliyeti de geniş bir şekilde incelenmiş, bu ülkenin hem kendi bölgesinin, hem de Avrupa'nın tamamının enerji, transit geçiş, uluslararası taşımacılık, ulaşım ve komünikasyon güvenliğinin sağlanmasındaki rolüne özellikle vurgu yapılmıştır.

Azerbaycan'ın gelecek kalkınmasında önemli rol üstelenebilecek başlıca güç merkezleriyle jeoekonomik ilişkileri, özellikle Hazar'ın enerji rezervlerinin ortak kullanımına ve dünya pazarlarına ulaştırılmasına, petrol ve güvenlik stratejisinin hazırlanmasına ve uygulanmasına, Doğu-Batı ulaşım ve iletişim koridorunun oluşturulmasına ve güvenliğinin sağlanmasına, bu konuda takip edilen resmî politika ve stratejilere değinilen çalışma, uzmanlarla beraber, geniş okur kitlesinin de ilgisini çekebilecek mahiyettedir.

I. Bölüm

HAZAR HAVZASI VE GÜNEY KAFKASYA'NIN JEOEKONOMİK KARAKTERİSTİĞİ VE ULUSLARARASI, BÖLGESEL, YEREL ÇIKARLAR SİSTEMİ. AZERBAYCAN'IN BÖLGESEL JEOEKONOMİK ÇIKARLARI VE ENERJİ STRATEJİSİ

1.1. Uluslararası Güçlerin ve Bölge Ülkelerinin Hazar Havzası ve Güney Kafkasya'daki Jeoekonomik Çıkarlarının ve Faaliyetlerinin Karakteristiği

20. Yy.ın son on yılında ve 21. Yy.ın başından itibaren dünyada cereyan eden toplumsal, siyasal ve uluslararası önemi haiz gelişmeler sonucunda Hazar havzası ve Kafkasya bölgesi yine tüm dikkatleri üzerinde toplayan merkezlerden bir tanesi haline gelmiştir. Tüm dünyada artan enerji gereksinimi ve ticaret ilişkilerinin geliştirilmesi zarureti karşısında Hazar havzası ve Güney Kafkasya, sahip olduğu zengin enerji rezervleri, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney bağlantısı üzerindeki elverişli konumu itibariyle tüm dünyanın dikkatini kendi üzerinde toplamış, jeoekonomik çıkarların kesişme noktasına dönüşmüştür.

Uzmanlara göre Hazar Denizi dünya üzerinde en zengin enerji rezervlerine sahip bölgelerden bir tanesidir. Bu etken bölgenin genel jeopolitik ve jeoekonomik durumu, dış ülkelerin bölgeye ilgi duymaları gibi uluslararası süreçlerle beraber, Hazar kıyısındaki ülkeler arasındaki ilişkiler, bu ülkelerin dış politika çizgileri, iç toplumsal ve siyasal durumları üzerinde de etkisini önemli ölçüde göstermektedir. Bir yandan dış politika ve jeopolitik çizgilerindeki farklılıklar, diğer yandan devlet yönetimi ve siyasi rejim farklılıkları, bölge üzerinde jeopolitik, jeostratejik etki ve güç olanakları, çıkar ve iddiaları arasında örtüşmeyen noktalar, uluslararası arenadan gelen birtakım tahrikler de eklenince, 20. Yy.ın son on yılından itibaren Hazar havzası ülkeleri arasında önemli ölçüde jeoekonomik çatışmalar görülmesine neden olmuştur. Özellikle son etken, yani birtakım dış odakların tahrikiyle bölge ülkelerinde etnik ve dinî çatışmaların, iç savaşların alevlendirilmesi, etnik ayrılıkçılık, siyasi kriz ve iç kargaşa, yapay bir şekilde çıkartılan sınır sorunları, Hazar Denizi'nin statüsü gibi sorunlar Hazar havzasını ciddi anlamda hem devletler arası, hem de iç çekişme ve çatışmaların merkezine dönüştürmüştür.

Günümüzde Avrasya coğrafyasında çeşitli güç odaklarının jeopolitik çıkarlarının kesişmesi konusundan bahsederken, öncelikle zengin enerji rezervlerine sahip Hazar havzası, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney arasındaki jeopolitik

ilişkilerin, ekonomik ve ticari bağların merkezinde konumlanmış olan Hazar Denizi ve Karadeniz havzalarıyla Güney Kafkasya hatırlanmaktadır. Söz konusu bölge jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik özellikleriyle 18. Yy. sonu ve 19. Yy. başlarından itibaren Rusya ve Osmanlı İmparatorluklarının, 20. Yy. başlarından Avrupa imparatorluklarının ve ABD'nin, 20. Yy. sonlarından, yani SSCB'nin parçalanmasının ardından ise çokuluslu dünyanın dikkatini kendi üzerine çekmiştir. Genel özellikleriyle büyük jeopolitik oyunlar mekânı olarak tanımlanmakla beraber, burası öncelikle petrol ve doğalgaz rezervleri, uluslararası ulaşım ve iletişim bağlantıları üzerindeki elverişli konumu sayesinde ön plana çıkmaktadır.

Hazar Denizi'nin doğal rezervlerine ilişkin bilgiler çeşitli kaynaklarda farklı gösterilmiştir. Bazı kaynaklara nazaran, Hazar havzasında yeryüzünün tamamını yüz yıl boyunca enerjiyle temin edebilecek kadar, milyarlarca ton petrol ve trilyonlarca metreküp doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Mesela *New York Times* gazetesinin 6 Ağustos 1997 tarihli sayısında Hazar Denizi'nin sanayi ehemmiyetli rezervleri ya da enerji rezervleri bugünkü fiyatlarla 4 trilyon ABD doları tutarında 200 milyar varil petrol ve yine aynı tutarda doğalgaz olarak ifade edilmiştir.

Hazar havzasının hem bölgenin başlıca güç odağı konumundaki Rusya, hem aynı bölgede yeni çokuluslu güç odağı olmaya çalışan Batı, hem de diğer ilgili ülkeler açısından jeopolitik ve jeoekonomik önemi açıktır. Rusya, SSCB döneminden itibaren bölgede geleneksel olarak rekabet dışı üstün konumunu, bölgenin jeopolitik, jeoekonomik, askerî-jeostratejik hedefleri, uluslararası ulaşım ve komünikasyon sistemleri, Hazar havzası ülkelerinin enerji rezervleri üzerindeki nüfuzunu korumaya çalıştığı gibi, Batılı ülkeler de aynı alanlarda söz sahibi olmak, konumlarını pekiştirmek, bölgenin doğal kaynakları sayesinde yeni yüzyılda Avrupa'yı petrol ve doğalgaz konusunda "istikrarsız Yakındoğu'ya" ve "tekelci Rusya'ya" bağımlı kalmaktan kurtarmak için çalışmaktadır. Diğer yandan, Rusya bölgedeki konumunu pekiştirmekle geleneksel olarak sahip bulunduğu askerî-jeostratejik üstünlüğü de muhafaza etmeye çalıştığı gibi, ABD ve NATO'daki müttefikleri Hazar Denizi ve Karadeniz havzalarıyla Merkezî ve Orta Asya bölgelerinde yeni etki mekanizmaları oluşturmaya, jeopolitik, jeoekonomik ve askerî-jeostratejik konumlarını pekiştirmeye, Rusya'nın bölge üzerinde asırlardan beri devam eden nüfuzunu zayıflatmaya çalışmaktadırlar. Her iki güç odağı söz konusu bölgeyi kendi ulusal güvenlik çıkarları açısından önemli bölge addetmekte ve buradaki konumunu sağlama almayı istemektedir. Bu kampları temsil eden diplomatik kaynakların, süreci "uluslararası hukuk normları", "uluslararası devlet

çıkarlarının gereği" gibi basmakalıp terimler ve çeşitli jeopolitik argümanlarla açıklamaya çalışmaları bir tarafa, resmî askerî-jeostratejik yapılanmalarca ilan edilen Ulusal Güvenlik Doktrinleri ve Askerî Doktrinler bu ülkelerin gerçek jeopolitik amaçlarını açıkça ortaya koymaktadır.

Hazar havzasında Rusya ve Batı'nın mevcut jeoekonomik çıkarları dışında, bölgenin diğer büyük ya da küçük ülkelerinin ulusal çıkarları da söz konusudur. Hazar havzasının diğer dört ülkesi, yani İran, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın çıkarları, bölgenin önemli jeopolitik aktörlerinden biri olan Türkiye'nin ve bölge dışından Çin'in çıkarları, Güney Kafkasya'da kendine özgü coğrafi konumuyla öne çıkan Gürcistan'ın çıkarları bu sırada zikredilmelidir. Bu ülkelerden bazıları, mesela İran, kendi çıkarlarının peşinden gitmekte ve yalnızca bu çıkarlara uyan jeoekonomik taleplerde bulunmakta, bazıları ise Batı'yla Rusya arasında belirli ölçüde tercih yaparak kendi jeoekonomik çıkarlarını bu kamplardan herhangi birinin çıkarlarına uygun hale getirmeye çalışmaktadırlar.

Jeoekonomik parametrelere nazaran bir değerlendirme yapılacak olursa, Hazar havzasında kamplar arasındaki rekabetin öncelikli hedefleri şunlardan ibarettir:

- Havzanın enerji rezervlerine sahip olmak ya da bunlardan yararlanmada ayrıcalık kazanmak;
- Havzanın enerji rezervlerinin üretimi ve dünya pazarlarına ulaştırılması süreçlerine katılmak;
- Enerji rezervlerinin üretiminde kullanılan teknolojilere ve finansmana sahip olmak;
- Üretimden alınan payın arttırılması;
- Bölgenin enerji ihracatı güzergâhları, ulaşım ve komünikasyon sistemleri tercihini etkilemek ve bu sistemler üzerinde kontrole sahip bulunmak;
- Petrol ve doğalgaz üretimi, tüketimi ve ihracatı alanlarında diğer jeoekonomik avantajlara sahip bulunmak vb.

Yeni binyılın başından itibaren yeryüzünde jeoekonomik rekabet oluşturan etkenlerden bir tanesi Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın sahip oldukları zengin enerji rezervlerinin dünya pazarlarına çıkışı, bu ülkelerin enerji ihracatçısı diğer ülkelerle beraber petrol ve doğalgaz ürünlerini dünya pazarlarına sunmaları sonucunda oluşacak jeoekonomik şartların Rusya, ABD, AB ülkeleri, İran ve diğerleri açısından doğuracağı rekabet ortamı ya

da ortaya çıkaracağı fırsatlar konusudur. Bu nedenledir ki Rusya ve Batı'nın enerji uzmanları gelecekte Hazar petrollerinin ve doğalgazının OPEC ülkeleri ve Rusya'nın dünya pazarındaki nüfuzunu zayıflatma gücünde bulunduğunu tahmin etmekte, bu konuda kendi ülkelerine birtakım tavsiyelerde bulunmaktadırlar.

Hem ABD'li, hem de Rus siyaset bilimciler Hazar havzasını kendi ülkelerinin çıkar alanı ve jeopolitik hedefi içinde görmektedirler. Özellikle ünlü ABD'li siyaset bilimci Zbigniew Brzezinski ve Rus siyaset bilimci Aleksandr Dugin'in pek çok çalışmasında Hazar Denizi ve Karadeniz havzalarıyla Güney Kafkasya ABD ve Rusya'nın jeopolitik, jeoekonomik ve askerî-jeostratejik çıkarları açısından etraflıca sınıflandırılarak araştırılmış, ulusal çıkarların temin edilmesi amaçlı yol haritaları ortaya konmuş ve birtakım tavsiyelerde bulunulmuştur. Mesela Dugin'in çalışmalarında Hazar havzası ve Güney Kafkasya geçmişte, bugün ve gelecekte de ABD ile Rusya'nın çıkarlarının çatışma alanı olarak değerlendirilmektedir. Dugin'e göre:

> *"Jeopolitik karakteristiği ve belirleyici konumu, bu bölgeyi Rusya'nın ABD ve NATO'yla sürekli bir jeopolitik, jeoekonomik ve askerî-jeostratejik çıkar çatışması mekânına dönüştürmektedir."*[1]

Dugin özellikle Hazar petrollerinin üretimi ve Batı'ya nakli güzergâhları üzerindeki kontrolü iki jeopolitik güç arasındaki mücadelenin başlıca hedefi olarak görmektedir. Dugin, bu noktada kontrol sağlayabilmesi durumunda ABD'nin dünya üzerinde tam bir egemenlik temin etmeyi de başaracağı kanısındadır.[2]

Dugin'in eserlerinde, bölgede ABD'nin egemenliğinin önlenmesine ve Rusya'nın çıkarlarının temin edilmesine yönelik birtakım öneriler de sıralanmaktadır. Dugin'e göre Rusya; Hazar havzası ve Güney Kafkasya'daki küresel çatışma ortamında hiçbir engele takılmadan doğru olanı yapmak durumundadır. Dugin'e göre, burada yapılması gereken doğru şey bölge ülkelerinin içinde geleneksel olarak varlığını koruyan ve Rusya'ya ilgi duyan elit kesimlerin ödüllendirilmesinden ve ülke içindeki çatışmalardan yeni yöntemlerle faydalanılmasından ibarettir. Dugin; Hazar havzası ülkelerinin SSCB dönemindeki ekonomik geriliğinden, bu ülkelerin içindeki sosyal ve siyasal çatışmalardan

---

[1] **Дугин, А. Г. Основы геополитики**. Москва, 2000, с. 804 [Dugin, A. G. *Jeopolitiğin Temelleri*. Moskova, 2000, s. 804].

[2] A.g.e., s. 811.

kaynaklanan Batı'ya yönelme isteğinin ve Rusya karşıtlığının yeni yöntemlerle ortadan kaldırılmasını önermektedir. Dugin şöyle der:

> *"SSCB'nin doğurduğu gerçeklikleri, yani Rusya karşıtlığını ve Batı'ya yönelme isteğini ortadan kaldırmak için Rusya'nın özellikle Hazar havzasının Müslüman ülkeleri arasında öncelikle İran'ı desteklemesi, bu ülkeyle ortak çalışması ve stratejik ittifak yapması gerekmektedir."*[3]

Diğer yandan Dugin'e göre, İran'la politik ve stratejik bir anlaşma imzalamak suretiyle Türkiye'nin etkisi altında bulunan ve yüzlerini Batı'ya dönmüş olan ülkelerde iç istikrarsızlıklar çıkarmak, yurttaşlar arasında etnik, dinî ve diğer nedenlerle gerilim oluşturmak, Rusya ve İran yanlısı ülkelerde ise iç istikrarı azami derecede korumak, bu ülkelerin kalkınmasına yardım etmek gerekmektedir. Kendini tavsiyelerine fazlaca kaptıran Dugin hatta açıktan açığa Rusya'yı, komşu ülkelerde İran yanlısı ayrılıkçı ve köktendinci yönelimleri desteklemek ve körüklemek suretiyle Rusya'nın işine gelecek jeopolitik durumu oluşturmak gibi çirkin adımlar atmaya bile davet etmektedir.[4] Anlaşılacağı üzere, Rusya'nın en ünlü jeopolitik uzmanı, ülkesinin Hazar havzasında jeoekonomik çıkarlarını insanlık dışı yöntemlerle temin etmeyi önermektedir.

Dugin ve Rus jeopolitiğindeki yandaşları çağdaş uygar uluslararası ilişkiler sisteminin temelini oluşturan, tüm aktörlere açık, liberal ve adil rekabet ortamında yarışmayı akıllarının ucundan bile geçirmemekte, Hazar havzasında "kendilerinden olmayan", Batı yanlısı, Rusya'yla ilişkilerinde pragmatik bir tutum sergileyen tüm ülkeleri köşeye sıkıştırmak, parçalamak, bu ülkelerin iç istikrarlarını bozmak, yurttaşları arasında etnik ve dinî çatışmalar çıkarmak, bölgede gerilimli bir ortam oluşturmak suretiyle Rusya'nın çıkarlarını temin etmek için uygun ortamı hazırlamak önerisini ortaya atmaktadırlar.

Rus siyaset bilimcilerden bazıları ise Dugin'in; Hazar havzasında Rusya-İran ittifakının sürdürülmesi, Hazar havzası ve Güney Kafkasya'da ABD ve Batı karşısında ciddi direniş gösterme zorunluluğu konusundaki görüşlerini desteklemekle beraber, bölge ülkelerinin iç istikrarının bozulması önerisine itiraz etmektedirler.[5] Böyle siyaset bilimciler arasında Nartov, Ejiev, Vasilenko vb. zikredilebilir. Mesela Nartov'a göre:

---

[3] *A.g.e.,* s. 809-813.

[4] Aynı yer.

[5] Нартов, Н. А., Геополитика, Москва, 1999, с. 163-164 [Nartov, N. A., *Jeopolitik*, Moskova, 1999, s. 163-164]; Эжиев, И. Б., Геополитика Каспийского Региона, Москва, 2007, с. 13-14 [Ejiev, İ. B., *Hazar Bölgesinin Jeopolitiği*, Moskova, 2007, s. 13-14].

> *"Rusya elbette ki Hazar havzası ve Güney Kafkasya'da ulusal çıkarlarını temin etmek zorundadır. Fakat bunu bölge ülkelerinde iç kargaşa çıkarmak suretiyle değil, daha çok bu ülkelerle sıkı komşuluk ilişkileri kurmak ve işbirliği yapmak suretiyle gerçekleştirmek zorundadır."*[6]

Jeopolitik adlı çalışmasının sonuç bölümünde Nartov, ABD ve müttefiklerinin Hazar'ın batısına, yani Güney Kafkasya'ya yönelmekteki başlıca amaçlarının Rusya'nın bu bölgeden uzaklaştırılması olduğunu vurgular. Nartov'a göre Rusya, ABD'nin geniş mali ve teknik olanakları ve cazip teklifleriyle rekabet edebilmek için öncelikle bölge ülkeleriyle askerî-jeostratejik, ekonomik ve ticari alanlarda sıkı ortaklıklar kurmak zorundadır.[7]

Ejiev ise Hazar havzasında kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırken Rusya'nın; bölge ülkelerinde iç kargaşaları körükleme ve bu süreçte İran'dan faydalanma çizgisini değil, bilakis, İran'ın olanaklarından Batı aleyhinde faydalanma çizgisini takip etmesi gerektiği kanısındadır.[8] Diğer yandan Ejiev de Nartov'a katılarak, Hazar havzası ve Güney Kafkasya'da Batı'yla rekabet edebilmek için Rusya'nın bölge ülkeleriyle sıkı işbirliği ilişkileri tesis etmesi, askerî-jeostratejik ve ekonomik potansiyelini arttırması gerektiğini vurgulamaktadır.[9]

Hazar havzasında çokuluslu çıkarların diğer başlıca kampını ABD ve müttefikleri olan AB ülkeleri oluşturmaktadır. Bu kampın jeopolitik uzmanlarının jeopolitik, jeoekonomik ve askerî-jeostratejik görüşlerinin genel özeti, Batı'nın başlıca jeoekonomik çıkarları ve bunların gerçekleştirilmesi yöntemleri ABD'li bilim adamı Brzezinski'nin çalışmalarında, Rus jeopolitikçilerinin tam tersi bir bakış açısıyla ortaya konmuştur.[10]

Tercih: Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi? adlı çalışmasında Brzezinski, 21. Yy.da Batı'nın başlıca jeopolitik, jeoekonomik, askerî-jeostratejik çıkarlarının Avrasya'nın Hazar Denizi ve Karadeniz havzalarıyla Güney Kaf-

---

[6] Нартов, Н. А., Геополитика, Москва, 1999, с. 163-164 [Nartov, N. A., *Jeopolitik*, Moskova, 1999, s. 163-164].

[7] Aynı yer.

[8] Эжиев, И. Б., Геополитика Каспийского Региона, Москва, 2007, с. 14 [Ejiev, İ. B., *Hazar Bölgesinin Jeopolitiği*, Moskova, 2007, s. 14].

[9] A.g.e., s. 16, 177.

[10] Бжезинский, З., Великая шахматная доска. Господство Америки и ее геостратегические императивы, Москва, 2003 [Brzezinski, Z., *Büyük Satranç Tahtası. Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Moskova, 2003]; Бжезинский, З., Выбор: Мировое господство или глобальное лидерство, Москва, 2004 [Brzezinski, Z., *Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, Moskova, 2004].

kasya bölgesinde bulunduğunu iddia etmektedir. Brzezinski'ye göre Batı'nın çıkarları bu coğrafyada öncelikle bölgesel liderler Rusya, İran ve kısmen de Türkiye ile çakışmaktadır. Bilim adamına göre bu ülkelerden hiçbiri kendi başına iradesini bölge ülkelerine kabullendirme gücüne sahip değildir. Adları anılan ülkelerin ya da bunlardan bazılarının aynı amaç doğrultusunda ortak hareket etmesi konusuna gelince, Amerika ve AB buna fırsat vermemek zorundadır ve vermeyecektir.[11]

Büyük Satranç Tahtası adlı eserinde ise Brzezinski, Batı ve Amerika'nın öncelikle söz konusu bölgede bağımsız politika takip etme isteği sergileyen ülkeleri desteklemesi, bunları Rusya'nın jeopolitik, askerî-jeostratejik nüfuz alanından çıkarması, ulusal zenginliklerinden özgürce faydalanabilecekleri ve çıkarlarını temin edebilecekleri duruma gelmeleri için desteklemesi gerektiğini söyler. Brzezinski bağımsız politika izleme çabası sergileyen ülkelerden Azerbaycan, Özbekistan ve Gürcistan'ın, bunlarla beraber Moskova yanlısı bir tutum sergileyen Kazakistan'ın da desteklenmesini önermekte, adları anılan ülkelerin Batı'nın özel ilgi alanına girdiğini çeşitli argümanlarla açıklamaktadır.[12]

Brzezinski'ye göre Hazar havzası ve Güney Kafkasya'nın gelecek kaderi öncelikle Azerbaycan ve Kazakistan'ın Rusya'ya bağımlılıklarının azaltılmasına, bu ülkelerin desteklenerek Batı'yla bütünleşmelerinin hızlandırılmasına bağlı bulunacaktır. Brzezinski'ye göre, Azerbaycan'ın konumunun pekişmesi gelecekte Rusya'nın Gürcistan ve Ermenistan üzerindeki, Kazakistan'ın konumunun pekişmesi ise Merkezî Asya, özellikle de Türkmenistan (ki Batı'nın özel ilgi alanına girmektedir) üzerindeki nüfuzunu önemli ölçüde etkileyecek, sonuçta Azerbaycan ve Türkmenistan'ın enerji rezervlerinin üretimine ve alternatif güzergâhlar üzerinden Batı'ya ulaştırılmasına yönelik çokuluslu projelerin gerçekleşmesini sağlayacaktır.[13]

Brzezinski'ye göre Hazar Denizi ve Karadeniz havzalarıyla Güney Kafkasya'da Rusya'dan kurtularak bağımsız bir politika takip etmek isteyen ülkelerin çıkarları ABD'nin çıkarlarıyla örtüşmektedir. Bu nedenle de ABD ve Batılı ülkeler söz konusu bölgeye tüm dünya ülkelerinin engelsiz girişini, mali ve teknolojik olanaklarını bölgenin yerel projelerinde kullanmalarını temin ede-

---

[11] Бжезинский, З., Выбор: Мировое господство или глобальное лидерство, Москва, 2004, с. 135 [Brzezinski, Z., *Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*, Moskova, 2004, s. 135].

[12] Бжезинский, З., Великая шахматная доска. Господство Америки и ее геостратегические императивы, Москва, 2003, s. 175-180 [Brzezinski, Z., *Büyük Satranç Tahtası. Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Moskova, 2003, s. 175-180].

[13] A.g.e., s. 180.

cek bir ortam oluşturmalı ve hiçbir büyük devletin bölge üzerinde üstünlük sağlanmasına izin vermemelidirler.[14]

Ünlü ABD'li bilim adamı Huntington da *Medeniyetler Çatışması* adlı çalışmasında Hazar havzasının modern dünyadaki rolü, havzanın enerji rezervlerinin üretimi ve ihraç güzergâhları konusundaki düşüncelerini jeopolitik bir bakış açısıyla ortaya koymuştur. Avrasya ve özellikle Hazar havzasını 21. Yy.da yeryüzündeki başlıca jeoekonomik çatışma bölgelerinden biri olarak gören Huntington, Hazar petrollerinin üretimi, paylaşılması ve Avrupa pazarlarına ulaştırılması süreçlerinin başlıca çatışma konusu olacağı görüşündedir. Bölgenin jeopolitik, jeoekonomik, askerî-jeostratejik açıdan avantajlı noktalarına sahip bulunma ve bu alanlarda üstünlük sağlama mücadelesi ağır basacaktır.[15]

Yine ünlü ABD'li siyaset bilimci ve diplomat Kissinger de bir çalışmasında[16] Hazar havzası ve Güney Kafkasya'da Batı ile Rusya'nın jeopolitik çıkarlarının çatışmasından, askerî-jeostratejik, jeoekonomik ve diğer çıkarlar çevresinde bölgede cereyan eden süreçlerden bahsetmiştir. Kissinger'e göre günümüzde Rusya, Post-Sovyet coğrafyasının tamamında kendi ulusal güvenlik çıkarlarını bölge ülkelerinin güvenlik önceliklerini dikkate almadan ve bu ülkelerin içişlerine karışmak suretiyle sağlamaya çalışmaktadır. Kissinger, Rusya'nın imparatorluk iddiasından vazgeçmediği, komşu ülkelerle jeopolitik konuları güç kullanmak ve bu ülkelerin sınırlarına tecavüz etmek suretiyle çözümlemeye çalıştığı kanısındadır. Fakat Rusya zaman içinde çağdaş dünyanın gerçekliklerini kabullenmek ve imparatorluk iddiasından vazgeçmek zorunda kalacaktır.

Anlaşılacağı üzere hem ABD'li, hem de Rus bilim adamları arasında bölgenin jeopolitik ve jeoekonomik durumunu hem tarafsız, hem de taraflı bir şekilde değerlendiren, bölge ülkeleriyle jeoekonomik ilişkilerde yapıcı ya da yıkıcı bir tavır takınılması gerektiğini savunan, kabul edilebilir ya da kabul edilemez öneriler ortaya atan siyaset bilimciler, jeopolitik uzmanları ve devlet adamları bulunmaktadır.

---

[14] A.g.e., s. 178.

[15] Хантингтон, С., Столкновение цивилизаций, Москва, 2003, с. 392-394 [Huntington, S., *Medeniyetler* Çatışması, Moskova, 2003, s. 392-394].

[16] Киссинджер, Г., Дипломатия, Москва, 1997, с.743 [Kissinger, H., *Diplomasi*, Moskova, 1997, s. 743].